

Percepce gramatiky českého mluveného projevu ruskojazyčných imigrantů rodilými mluvčími češtiny

Veronika Stranz-Nikitina

ABSTRAKT:

Článek je věnován problematice českého ústního projevu u ruskojazyčných cizinců. Zabývá se otázkou, jak množství chyb (bez ohledu na jejich povahu) v ústním projevu ovlivňuje percepci tohoto projevu rodilými mluvčími češtiny. V centru pozornosti stojí také, jak rodilí mluvčí češtiny obecně vnímají chyby, které patří k různým morfologickým kategoriím, stejně jako vliv kvality, váhy a typu chyb na percepci. Na jedné straně se zkoumá vztah mezi celkovým množstvím chyb a průměrným hodnocením v perceptivním testu podle všech kritérií, na druhé straně vztah mezi celkovým množstvím chyb a průměrným percepčním hodnocením morfologie a syntaxe pro každého jednotlivého respondenta. Dále se tato studie snaží zjistit, vyskytují-li se typy chyb, kterých se v mluveném projevu dopouští většina respondentů (pokud se vůbec dopustili morfologických chyb) bez ohledu na to, jak tyto projevy hodnotili rodilí mluvčí češtiny.

KLÍČOVÁ SLOVA:

percepce jazyka, morfologie, mluvený projev, český jazyk, ruský jazyk, rodilí mluvčí

ABSTRACT:

This article explores how the number of errors (notwithstanding the nature of errors) in the oral language of Russian language native speakers influences the perception of their oral language by Czech language native speakers. The focus is also on how Czech language native speakers generally perceive errors that belong to different morphological categories, as well as the influence of the quality, weight and type of errors on their perception. On the one hand, the article explores the relationship between all errors and the average perception mark on all the criteria of the test, and, on the other hand, the relationship between all errors and the average perception mark of the morphology and syntax for each individual respondent. This work also attempts to understand whether there is a type of mistake that occurs in most individual respondents' oral speech (where morphological errors occur altogether), notwithstanding how they were perceived by the Czech language native speakers.

KEYWORDS:

perception of language, morphology, oral language, Czech language, Russian language native speakers

V současné době se jako stále aktuálnější, především s ohledem na demografickou situaci,¹ jeví otázka, jak si rodilí mluvčí ruštiny osvojují český jazyk (dále ČJ). A to jak z hlediska teoretického srovnávacího popisu, tak i z hlediska pedagogické praxe. Cílem předkládaného článku je tedy přispět ke studiu dané problematiky a provést

1 Zatímco v roce 1994 mělo v ČR povolení k trvalému pobytu 3611 lidí s ruským občanstvím, v lednu roku 2017 dosáhl počet občanů RF u nás už hodnoty 35987. Zdroj: MVČR.

stručné zmapování některých aspektů otázky, jak vnímají rodilí mluvčí češtiny² gramatiku mluveného projevu, který pronášejí v češtině rodilí mluvčí ruštiny. Otázce percepce mluveného projevu cizinců rodilými mluvčími bylo již věnováno množství prací,³ ovšem dvojici český – ruský jazyk se tolik publikací nezabývá,⁴ obzvláště pokud se jedná o ruskojazyčné cizince v ČR.

Budeme se tedy dále snažit odpovědět na následující otázky:

- V jaké míře působí množství morfologických chyb v proudu řeči na percepci projevu rodilými mluvčími?
- Jaká je spojitost mezi výsledky perceptivního testu a reálným množstvím morfologických chyb v transkriptech v různých morfologických kategoriích?
- V jakém poměru je průměrné perceptivní hodnocení analyzovaných úryvků audiozáznamu podle všech kritérií a celkové množství chyb v transkriptech na jedné straně a vztah mezi perceptivním ohodnocením morfologie a syntaxe v analyzovaných úryvcích audiozáznamu a celkovým množstvím chyb na straně druhé?
- Jak ovlivňuje typ chyb percepci řeči?
- Existují typy chyb, které se vyskytují ve většině transkriptů (obsahujících morfologické chyby), aniž by to mělo vliv na ohodnocení projevu v perceptivním testu?
- Které z extralingvistických faktorů mají největší vliv na percepci řeči?

Jako materiál pro výzkum nám poslouží údaje získané z výsledků výzkumů v rámci projektu Nabývání druhého jazyka u rodilých mluvčích ruštiny v českém prostředí ve srovnání s německým (GAČR P406/12/J010). Pro náš výzkum použijeme data získaná od 66 respondentů, ale s ohledem na objem těchto dat zde uvedeme pouze materiál přímo využitý při psaní tohoto článku. Ještě jednou zdůrazněme, že tato studie, stejně jako perceptivní test ležící v jejím základu, má pouze experimentální charakter, proto nemůžeme mluvit o detailní, zevrubné analýze, ale spíše o náčrtu celkového obrazu, který může sloužit jako podklad pro budoucí výzkum.

Materiál tvoří:

- Výsledky standardizovaného interview podle speciálně vypracované ankety. Ta obsahuje 33 otázek vztahujících se ke třem okruhům: všeobecné informace o respondentovi, jeho znalost českého jazyka a stupeň jeho integrace do české společnosti (obsahuje informace o sociologických faktorech, které potenciálně mohou mít vliv na osvojení druhého jazyka).

2 Výzkumu vnímání fonetické složky mluvené řeči ruskojazyčných cizinců v českém prostředí na tomtéž materiálu je věnována práce K. Romaševské a J. Veroňkové, viz Romaševská-Veroňková 2016, výzkumu vlivu sociologických faktorů práce A. Suchánka, viz Sukhanek 2016.

3 Viz např. Miller-Weinert 2009, Underhill 1991.

4 K nejnovějším pracím patří například výzkum písemného projevu ruskojazyčných cizinců v češtině, viz Macurová 2014, nebo výzkum vlivu národnostních stereotypů na hodnocení projevu cizince, viz Hradilová 2016–2017.

- Výsledky C-testu, které odrážejí všeobecnou jazykovou kompetenci respondentů.⁵ Test se skládá ze čtyř krátkých textů, ve kterých je vypuštěna druhá polovina každého druhého slova, což dohromady dává 100 mezer (100 %).
- Výsledky gramatického testu obsahujícího 117 otázek v 12 morfologických a syntaktických kategoriích (alternace, životnost, rozdíl tvarů, délka samohlásek, osobní zájmena, ostatní zájmena, slovesný vid, zvratná slovesa, slovesná spona, slovosled, shoda, slovesné vazby).
- Analýza spontánního mluveného projevu byla u každého respondenta provedena na úryvku řeči o délce 250–300 slov. Úryvek byl posléze transkribován rodilými mluvčími češtiny na základě audiozáznamu pořízeného v ústní části výzkumu. Audiozáznam byl nahrán po zhlédnutí němeého filmu, jehož obsah měli respondenti převyprávět a poté o něm diskutovali se dvěma výzkumníky. V transkripcech záznamů pořízených rodilými mluvčími s vysokoškolským filologickým vzděláním byly vyznačeny fonetické, morfologické a syntaktické chyby. Kvantitativní a kvalitativní vyhodnocení chyb jsme dále provedli manuálně.
- Výsledky perceptivního testování zmíněných audiozáznamů provedeného dvěma rodilými mluvčími podle kritérií Společného evropského referenčního rámce CEFR (používáme průměrné hodnoty). Kritéria: celkové hodnocení; koherence (srozumitelnost, věcnost, účelnost, plynulost); slovní zásoba (správnost, vhodnost vzhledem k situaci, vliv mateřštiny); gramatika; výslovnost. Audiozáznamy všech respondentů hodnotili v průběhu experimentu rodilí mluvčí češtiny s filologickým vzděláním, profesionální učitelé češtiny jako cizího jazyka. Tato skutečnost samozřejmě ovlivnila výsledky hodnocení, jelikož školený recipient vnímá chyby jinak než běžný uživatel jazyka.

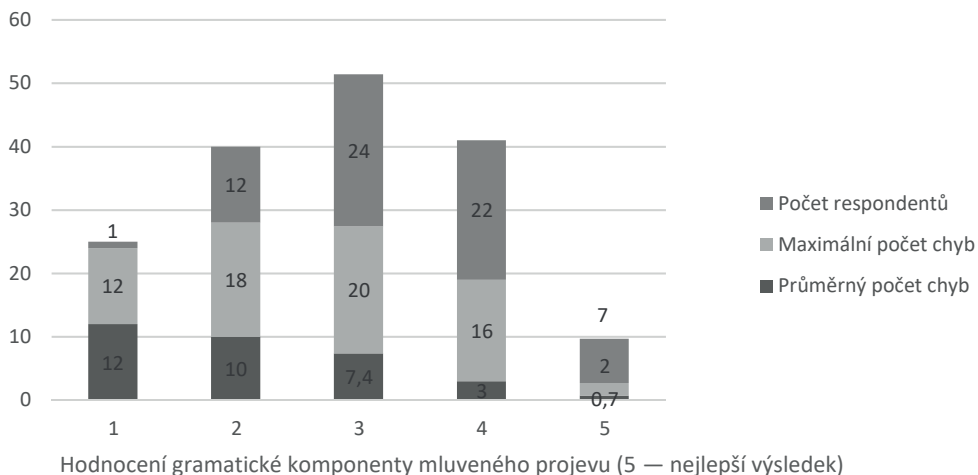
Tento materiál samozřejmě nepředpokládá, že bychom aspirovali na vyvození univerzálně platných závěrů, nicméně věříme, že naše experimentální zmapování situace může ukázat směr a posloužit jako východisko dalšího obsírnějšímu a komplexnějšímu výzkumu.

Začněme konstatováním, že i na základě našeho omezeného počtu dat můžeme vysledovat souvislost mezi perceptivními ukazateli a reálnou chybovostí v transkripcech mluveného projevu. Korelace mezi perceptivním hodnocením morfologie a syntaxe v analyzovaných úryvcích audiozáznamu a množstvím chyb v transkripcech dosahuje hodnoty $-0,5$. Při výpočtu korelačního koeficientu r (byl proveden v programu Excel) byla zjišťována lineární závislost mezi dvěma řadami dat. To znamená souvislost mezi výsledky perceptivního hodnocení jednotlivých nahrávek, konkrétně morfosyntaktické komponenty projevu (hodnocení 1 až 5, přičemž 5 je nejlepší výsledek) a absolutním množstvím morfologických chyb (bylo spočítáno manuálně v transkripcech týchž nahrávek). Výsledná hodnota korelačního koeficientu $r = -0,5$ vypovídá o existenci výrazné souvislosti mezi těmito hodnotami.

5 V tomto článku jsou jako respondenti označováni pouze rodilí mluvčí ruštiny, jejichž jazykový projev v češtině je předmětem výzkumu. Rodilí mluvčí češtiny, kteří posuzovali tento projev, jsou označováni jako hodnotitelé.

Na stejná data se můžeme podívat i z trochu jiného úhlu, jestliže rozdělíme respondenty do skupin s ohledem na výsledek perceptivního testu. To znázorňuje následující graf. Zde vidíme, jak velká je každá z těchto skupin ve vztahu k ostatním a v jakém poměru je počet chyb objektivně zjištěných při transkripci (průměrný a maximální pro každou skupinu) k výsledkům perceptivního testu.

GRAF 1 Souvislost mezi výsledky perceptivního testu (gramatika) a průměrným a maximálním množstvím morfologických chyb v transkripcích mluveného projevu podle skupin s ohledem na velikost skupiny

Je tedy zřejmé, že reálné množství morfologických chyb v mluveném projevu má skutečně vliv na jeho percepci. Otázkou však zůstává, zda chyby, které patří do různých morfologických kategorií, ovlivňují percepci stejně.—

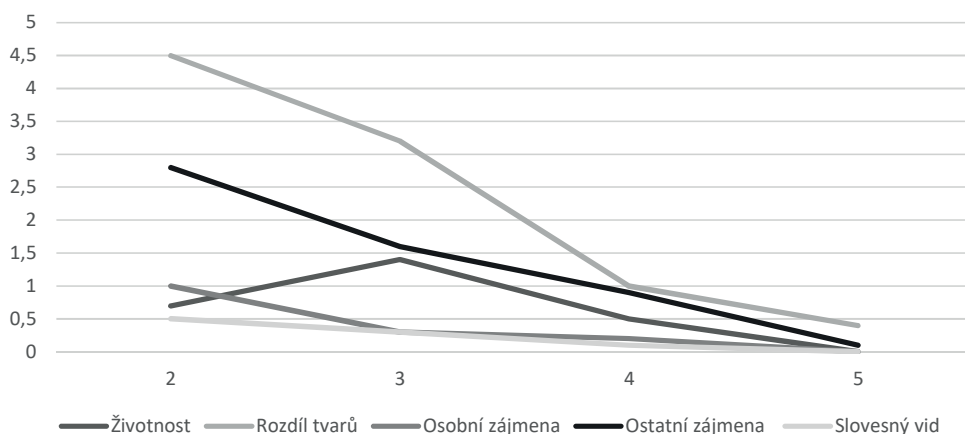
Podívejme se, jaká je spojitost mezi výsledky perceptivního testu a reálným množstvím morfologických chyb různé kategoriální příslušnosti, jež jsou zachyceny v transkripcích. V levém sloupci je perceptivní hodnocení gramatiky v audiozáznamu od jedné do pěti, přičemž pět je nejlepší výsledek. Ve sloupcích podle jednotlivých morfologických kategorií je uvedeno průměrné množství chyb v transkripcích⁶ respondentů, kteří dostali toto (v prvním sloupci uvedené) ohodnocení. Nejhorší hodnocení (1) dostala pouze jedna respondentka, proto skupinu č. 1 nemůžeme považovat za reprezentativní a z výpočtu korelace ji vypouštíme.

⁶ tj. počet chyb na jednoho respondenta v dané skupině vzhledem k celkovému objektivně zjištěnému počtu chyb

TABULKA 1 Souvislost mezi výsledky perceptivního testu a reálným množstvím morfologických chyb v transkriptech v různých morfologických kategoriích

Kategorie gramatického testu

Hodnocení	Alternace	Životnost	Rozdíl tvarů	Osobní zájmena	Ostatní zájmena	Slovesný vid
1	3	1	7	0	0	1
2	0,5	0,7	4,5	1	2,8	0,5
3	0,4	1,4	3,2	0,3	1,6	0,3
4	0,1	0,5	1	0,2	0,9	0,1
5	0	0	0,4	0	0,2	0
Koeficient korelace podle skupin	-0,9	-0,6	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9

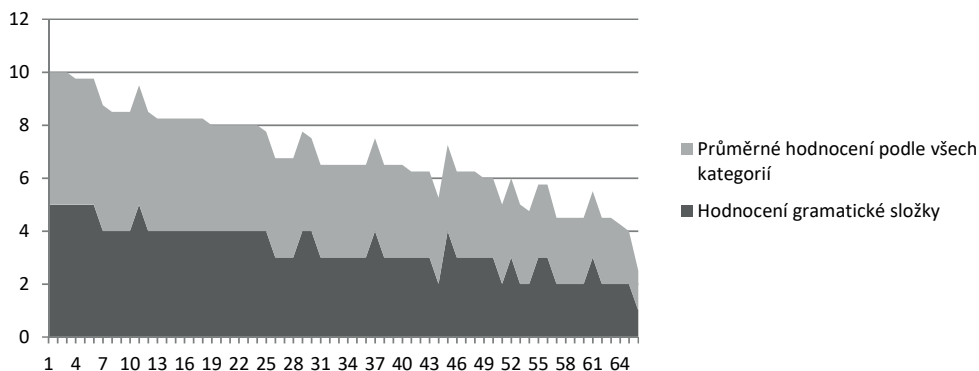

GRAF 2 Souvislost mezi výsledky perceptivního testu a reálným množstvím morfologických chyb v transkriptech v jednotlivých morfologických kategoriích

Na grafu, stejně jako v tabulce, je jasně vidět, že samotné množství chyb ve všech gramatických kategoriích mělo vliv na to, jak rodilí mluvčí hodnotili gramatiku mluveného projevu; pouze jedna skupina respondentů se tomuto obrazu vymyká. Jsou to respondenti, kteří se dopustili poměrně většího množství chyb v kategorii životnosti, a přesto dostali hodnocení 3. Vypovídá to za prvé o tom, že rodilí mluvčí mají výrazný sklon hodnotit řeč jako celek, aniž by zaostřovali pozornost na jednotlivosti. Tato skutečnost ještě jasněji dokládá fakt, že kdybychom provedli podobný výpočet podle kategorií oproti průměrnému perceptivnímu hodnocení podle všech kritérií, dostali bychom koeficient korelace $r = 0,9$ ve všech šesti případech, což znamená, že na celkové hodnocení už nemá tato odchylka žádný vliv. Za druhé tento fakt vypovídá o tom, že příbuznost jazyků zřejmě skutečně má specifický vliv na vnímání daného konkrétního typu chyb.

Zajímavý je i ten fakt, že korelace mezi průměrným percepčním hodnocením podle všech kritérií (celkové hodnocení; koherence [srozumitelnost, věcnost, účelnost, plynulost]; slovní zásoba [správnost, vhodnost vzhledem ke kontextu a situaci, vliv mateřštiny]; gramatika; výslovnost) analyzovaných úryvků audiozáznamů a množstvím chyb v transkriptech se shoduje s korelací mezi hodnocením morfologie a syntaxe v témže záznamu a množstvím chyb tamtéž, přičemž hodnota této korelace je $-0,58$.

GRAF 3 Souvislost mezi průměrným hodnocením podle všech kategorií a hodnocením gramatické složky mluveného projevu v perceptivním testu

Tento výsledek potvrzuje předpoklad, že rodilí mluvčí zpravidla vnímají mluvu cizinců jako celek, ne analyticky, ale holisticky, bez vymezování jednotlivých úrovní jazyka. Ke stejným závěrům došli badatelé v průběhu tzv. Poděbradského experimentu,⁷ během nějž 17 učitelů hodnotilo úryvek audiozáznamu čtyř našich respondentů, a to nejprve globálně, a poté analyticky (kritéria: výslovnost, slovní zásoba, morfologie, syntax). Tady korelace celkového hodnocení a hodnocení morfologie a syntaxe mluveného projevu dosáhla neuvěřitelných 0,99 (tak vysoké číslo je zřejmě způsobeno výběrem respondentů pro analýzu a jejich malým množstvím — my na základě analýzy 66 případů přirozeně vidíme širší rozptyl). Základní tendence je ovšem zřejmá: čím větší je reálný počet morfologických chyb v projevu, tím nižší je hodnocení gramatických kompetencí respondenta a, což je důležitější, tím je nižší hodnocení jeho ústního projevu jako celku.

Nicméně stupeň korelace průměrného hodnocení podle všech kategorií a hodnocení gramatických kompetencí v mluveném projevu vypovídá také o tom, že ačkoliv množství chyb je samo o sobě důležité, není jediným kritériem pro hodnocení řeči a zvláště její gramatické správnosti. Vraťme se tedy ke kvalitativnímu vyhodnocení našeho materiálu z jiných úhlů pohledu, a to především k pokusu určit v hlavních rysech váhu různých typů chyb a jejich salienci.

Abychom se názorně seznámili s některými aspekty vlivu gramatické správnosti řeči na její vnímání rodilými mluvčími, charakterizujeme si podrobněji transkripty

⁷ Podrobný popis pokusu provedl samotný autor, viz Macurová 2016.

záznamů tří respondentů. Ti se dopustili stejného množství morfologických chyb v mluveném projevu, ale dostali různé hodnocení (2,3,4) v perceptivním testu. V závorce uvedme, že se jedná o příklad, avšak stejné tendence jsme vypořazovali i na materiálu ostatních transkriptů.

TABULKA 2 Charakteristika výsledků testování tří respondentů, kteří se dopustili stejného množství chyb v úryvku transkriptu mluveného projevu a dostali různé hodnocení v perceptivním testu

Kód respondenta	Procento úspěšnosti v C-testu	Procento úspěšnosti v gramatickém testu	Průměrné hodnocení podle všech kategorií v perceptivním testu	Hodnocení gramatiky v perceptivním testu	Množství morfologických chyb v transkriptu
PM39	72	79,5	4,25	4	16
PM38	54	59,8	3,25	3	16
PM40	42	39,3	2,5	2	16

Je tu zřetelně vidět, že hodnocení v perceptivním testu má jasnou souvztažnost s výsledky gramatického testu a testu na všeobecnou kompetenci, pro rodilé mluvčí při hodnocení projevu respondentů tedy hraje větší roli charakter chyb v ústním projevu a teprve potom jejich množství. Na tomto malém vzorku nemůžeme vytvořit systematickou klasifikaci váhy jednotlivých typů chyb, nicméně i zde můžeme vypořazovat určité souvislosti.

Pro projev respondenta s nejhorším výsledkem v perceptivním testu (PM40) jsou charakteristické četné problémy s výslovností a systematické, pro výstavbu věty zásadní syntaktické defekty, například vynechání pomocného slovesa být. Ve velké míře je zasažena také koherence řeči (nedostatečná reference, substituce, používání konektorů, narušení lexikální koheze). Dále pozorujeme neopodstatněné směšování tvarů obecné a spisovné češtiny. Co se týče lexika, nedostatečná slovní zásoba, nízká lexikální hutnost a nepřesnost nominací se projevuje ve všech aspektech řeči. Co do specificky morfologických nedostatků se transkript vyznačuje řadou chyb v časování sloves, nerozlišováním tvarů přídavných jmen a příslovcí a množstvím dalších morfologických chyb různého typu. Například:

TABULKA 3 Typologie chyb v transkriptu respondenta PM40

Chyby na fonetické rovině	<i>pracOvník, briHádník; Mohlo by to stáT i pŘed dĚsĚTmi LĚty</i>
Chyby na základní morfologické rovině	<i>nevím, jak to jmenujete se ten... ta věc; došlo i k takové drobně havárii</i>
Chyby na syntaktické rovině — vynechání pomocného slovesa být	<i>Na kole... to... to strašně небезpečně</i>
Chyby na lexikologické rovině	<i>na cestě potkal mladou dceru</i>
Neopodstatněné použití tvarů obecné češtiny	<i>k tomu neexistují žádné... nebo skoro žádné ti cesty, jako... No, cyklostezky.</i>

Vidíme, že se zde chyby neobjevují izolovaně, ale komplexně, a tím umocňují negativní vliv na posluchače — vzniká kumulativní negativní perceptivní efekt.

Ted' obraťme pozornost na transkript respondenta PM39, který získal nejlepší hodnocení (4) v perceptivním testu, a přitom se, stejně jako předchozí respondent, dopustil také 16 chyb. První, co upoutá naši pozornost, je mnohem lepší úroveň výslovnosti, což evidentně může zahladit množství jiných nedostatků. Dostatečně široká slovní zásoba ponechává mluvčímu širší prostor pro manévrování na úrovni morfologické a syntaktické, občasné potíže s lexikem nenarušují souvislost a plynulost řeči. Zejména na morfologické úrovni vidíme chyby stejného typu, konkrétně převládají chyby v kategorii ukazovacích zájmen a čísle podstatných jmen. Nicméně největší rozdíly oproti předchozímu respondentovi nacházíme v syntaktické rovině; řeč mluvčího se vyznačuje vysokým stupněm koheze a koherence ve všech aspektech, syntaktické nedostatky, které se v ní vyskytují, jsou pouze drobné a spíše izolované. Nečetné prvky obecné češtiny jsou použity adekvátním způsobem a nenarušují stylistiku řeči jako celku.

Není těžké dojít k závěru, jenž potvrdila také podrobná analýza, že úryvek projevu respondenta PM38, který dosáhl průměrného hodnocení (3) v perceptivním testu, se svým charakterem nachází mezi oběma výše popsanými transkripty, třebaže zde už začínají převažovat typické komplexní chyby.

TABULKA 4 Příklady chyb v transkriptu respondenta PM38

Životnost, rod a množné číslo podstatných jmen, slovosled	<i>ty mladé pány našli jeho čepice a vrátili to jemu</i>
Výslovnost + lexikální chyba	<i>Pak oni šli mimo toho pána, kterY sbIral hrušky</i>

Ve srovnání je však zjevný ještě jeden zajímavý výsledek, a sice zjištění některých chyb, které se vyskytují v projevu všech tří respondentů. Můžeme předpokládat, že jsou to právě ty chyby, které nemizí automaticky se zvýšením všeobecné jazykové kompetence.

TABULKA 5 Příklady chyb v kategoriích zvratnosti a ukazovacích zájmen v transkriptech respondentů PM38, PM39, PM40

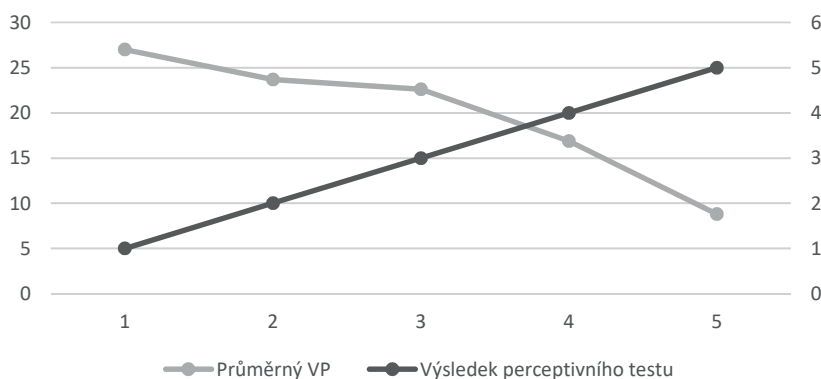
Typ chyby	Kód respondenta	Příklad
Zvratnost	PM38	<i>pak on se spadl</i>
	PM39	<i>ten pán na stromě toho nevšimne</i>
	PM40	<i>a mohlo by to stát i před třiceti lety</i>
Ukazovací zájmena	PM38	<i>prodal nebo nechal těm pánům ti hrušky</i>
	PM39	<i>pomohou mu sebrat ti ovoce do koše</i>
	PM40	<i>pěstovatel tech... ten hrušek</i>

Podrobnější výzkum odchylek podobného typu a jejich vliv na percepci řeči rodilými mluvčími má nepochybný význam z hlediska další aplikace v pedagogické praxi.

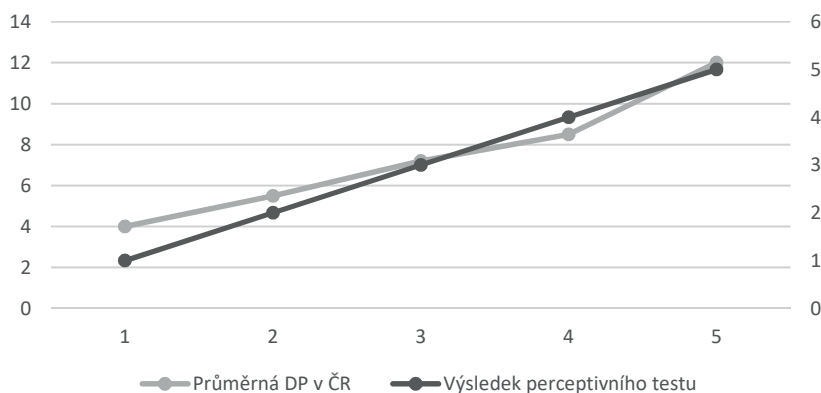
Poslední bod, u kterého bychom se ještě chtěli zastavit, je vliv sociologických faktorů na percepci gramatiky mluveného projevu. Jak už ukázalo předchozí zkoumání písemných testů,⁸ faktory, které vykazují největší vliv na rozvoj jazykových kompetencí, je věk přistěhování (VP) a délka pobytu (DP) v ČR. Je situace stejná i u mluveného projevu?

Ukazuje se, že nejdůležitější sociologické faktory jsou i u mluveného projevu tytéž — podle výsledků analýzy můžeme s jistotou tvrdit, že existuje vysoká míra korelace mezi VP a výsledky hodnocení gramatiky v perceptivním testu (koeficient $r = -0,9$).

GRAF 4 Souvislost mezi výsledky perceptivního testu (gramatika) a průměrným VP podle skupin

Prakticky stejný obraz (koeficient $r = 0,9$) získáme, i zkoumáme-li vliv délky pobytu respondentů v ČR.

GRAF 5 Souvislost mezi výsledky perceptivního testu (gramatika) a průměrnou DP v ČR podle skupin

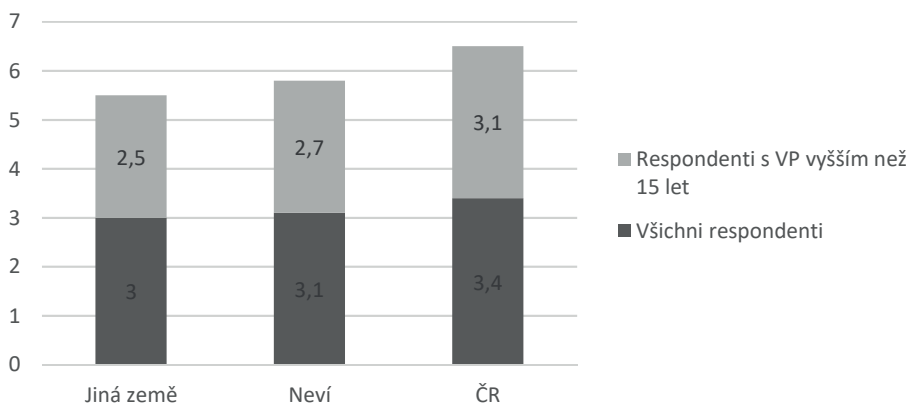
⁸ Zde i v dalším textu používáme výsledky vlastního dřívějšího výzkumu, viz Stranz-Nikitina 2016.

Není bez zajímavosti, podíváme-li se na vliv jiného sociologického faktoru na percepci mluveného projevu, a to na pohlaví respondentů. Podle výsledků písemných testů víme, že výsledky u žen v gramatickém testu byly o něco lepší než výsledky u mužů, avšak výsledky testu na všeobecnou jazykovou kompetenci u obou pohlaví se téměř shodovaly, úroveň u mužů dokonce nepatrně převyšovala úroveň u žen. V mluveném projevu však podobné výkyvy nepozorujeme, průměrný výsledek mužů i žen v perceptivním testu v kategorii gramatiky je naprosto shodný a dosahuje hodnoty 3,3 z 5 možných.

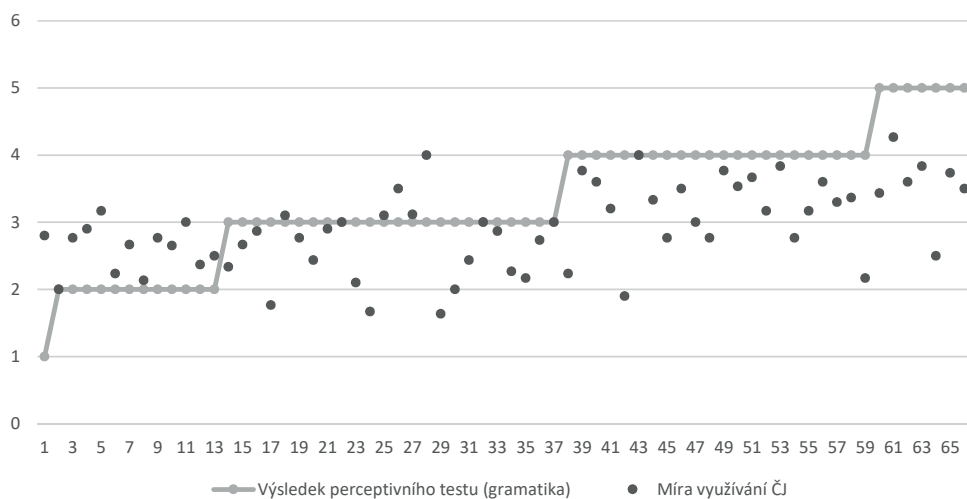
Pokud věnujeme pozornost takovému sociologickému faktoru, jako je stupeň vzdělání respondentů (tj. dosáhl-li respondent vysokoškolského vzdělání či nikoliv), z výsledků písemných testů se dovídáme následující: Dosažení vysokoškolského vzdělání má mírně pozitivní vliv na úroveň všeobecné jazykové i gramatické kompetence, což ovšem neznamená, že by někteří respondenti bez vysokoškolského vzdělání nedosáhli vyšší úrovně znalostí českého jazyka — v této skupině respondentů byly pozorovány výrazné individuální odchylky. Výsledky analýzy mluveného projevu v tomto ohledu však můžeme nazvat naprosto neočekávanými, alespoň se takovými jeví na první pohled. Průměrný výsledek v perceptivním testu je totiž u respondentů bez vysokoškolského vzdělání vyšší než u respondentů s vysokoškolským vzděláním (3,5 resp. 3,1 z možných 5). To však lze vysvětlit faktem, že pro skupinu bez vysokoškolského vzdělání je typický mnohem nižší věk přistěhování (s vysokoškolským vzděláním 25,2 let, bez vysokoškolského vzdělání 12,2 let). Nemůžeme tedy dospět k podloženému závěru, co se vlivu úrovně vzdělání na percepci mluveného projevu týče — byla by tu zapotřebí analýza většího vzorku respondentů, jejichž věk by jim už dovoľoval mít ukončené vysokoškolské vzdělání.

Dále nám výsledky analýzy písemných testů ukazují, že vnímání ČR jako cílové země má zásadní vliv na respondenty s VP vyšším než 15 let. Podle výsledků analýzy transkriptů mluveného projevu vidíme spojení mezi těmito parametry u všech respondentů. Pokud provedeme vypočet korelace pouze s respondenty s VP vyšším než 15, je výsledek vyšší jen nepatrně (0 0,02).

GRAF 6 Souvislost mezi vnímáním ČR jako cílové země a průměrnou hodnotou výsledků v perceptivním testu (gramatika) podle skupin

Nakonec se podívejme na to, jaký vliv na percepci řeči respondentů má míra využití češtiny při každodenní komunikaci. Můžeme konstatovat, že výsledky jsou zde nejednoznačné, korelace zde nepochybně existuje, ale — oproti předpokladům — není příliš vysoká ($r = 0,4$). Tento výsledek lze patrně přičíst faktu, že jsme co do míry využití ČJ ve srovnání s RJ byli odkázáni na subjektivní ohodnocení, které provedl sám respondent. Je možné i to, že míra využívání jazyka skutečně není příliš důležitým faktorem. Potvrzení jednoho či druhého předpokladu zůstává námětem pro budoucí výzkum.

GRAF 7 Souvislost mezi mírou využívání ČJ v každodenní komunikaci a výsledky perceptivního testu (gramatika)

Na základě výše uvedených faktů můžeme dojít k několika závěrům:

Množství morfologických chyb v projevu nepochybně ovlivňuje percepci gramatické stránky řeči, ale samo o sobě se automaticky nepromítá do stupně hodnocení daného projevu rodilým mluvčím. Ačkoliv zde existuje jasné spojení, nelze ho nazvat přímočarým. Celkové množství chyb ve všech morfologických kategoriích mělo sice vliv na to, jak rodilí mluvčí hodnotili mluvený projev, ale nebylo jediným kritériem pro hodnocení mluveného projevu a zejména jeho gramatické správnosti: váha různého typu chyb a jejich salience se velmi liší.

Největší váhu a význam pro percepci mají očividně chyby komplexní, mnohorozměrné,⁹ které zasahují několik úrovní jazyka — jak jsme ukázali, týká se to zejména narušení syntaktické roviny jazyka. Na percepci gramatické složky ústního projevu mají velký vliv také nedostatky na úrovni fonetické a lexikální. Celkově se tedy po-

⁹ Za komplexní chybu je zde považována chyba zasahující do více gramatických kategorií nebo jazykových plánů. Pro rodilé mluvčí ruštiny příkladem typické komplexní chyby může posloužit kumulace chyb v oblasti životnosti, alternací, shody a slovosledu.

tvrdil předpoklad, že rodilým mluvčím je vlastní vnímat projev cizinců jako celek, nikoliv analyticky, ale holisticky, bez vymezování jednotlivých rovin jazyka, dokonce i je-li předmětem hodnocení především gramatika.

Ze všech extralingvistických faktorů, které jsme zkoumali, má největší vliv na percepci mluveného projevu rodilými mluvčími věk přestěhování a délka pobytu v ČR, dále také vnímání ČR jako cílové země, méně už míra využití ČJ v každodenní komunikaci.

Ve většině transkriptů (které obsahují morfologicko-syntaktické chyby) se vyskytují některé specifické typy chyb, zejména v kategorii zvrtných sloves a v kategorii ukazovacích zájmen, se kterými se setkáváme nezávisle na stupni hodnocení gramatiky projevu respondentů v perceptivním testu.

BIBLIOGRAFIE

- Hradilová, D. (2016–2017): Chyby v jazykové produkci cizinců pohledem rodilého mluvčího (empirická studie), in: *CASALC Review*, 1/2016–2017, s. 137–144.
- MVČR (2017): *Informativní přehledy cizinců se zaevidovaným přechodným či trvalým pobytem na území České republiky*. MVČR, [online] [cit. 2017-08.27]. Dostupné z www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx.
- Romaševská, K. — Veroňková J. (2016): Приемлемость речи русскоязычных иностранцев для носителей чешского языка и ее соотношение с факторами возраста и грамматической компетенцией, in: *Усвоение второго языка в сложном языковом окружении. Как носители русского языка усваивают литературные и нелитературные разновидности немецкого и чешского языков*, Praha: FF UK.
- Sukhanek, A. (2016): Языковая ситуация русскоязычных в чешской среде, in: *Усвоение второго языка в сложном языковом окружении. Как носители русского языка усваивают литературные и нелитературные разновидности немецкого и чешского языков*, Praha: FF UK.
- Stranz-Nikitina, V. (2016): Морфология русскоговорящих в чешском языке. In: *Усвоение второго языка в сложном языковом окружении. Как носители русского языка усваивают литературные и нелитературные разновидности немецкого и чешского языков*, Praha: FF UK.
- Macurová, J. (2016): Mluvený projev ruskojazyčných mluvčích češtiny: hodnocení rodilými mluvčími vs. Sebehodnocení respondentů, in: *Čeština a ruština v kontaktu*, Praha: FF UK.
- Macurová, J. (2014): Наш чешский: Письменная речь носителей русского, украинского и польского языков, in: Henzen, V. a kol. (eds.), *Basler Studien zur Kulturgeschichte Osteuropas. Band 21. JunOST. Beiträge zur ersten Schweizerischen Konferenz junger Slavistinnen und Slavisten*, Zürich: Pano Verlag, s. 410–424.
- Miller, J. — Weinert, R. (2009): *Spontaneous Spoken Language. Syntax and Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Underhill, N. (1991): *Testing Spoken Language. A Handbook of Oral Testing Techniques*. Cambridge: Cambridge University Press.